

Sosyal Bilimcilerin Sosyal Bilim ve Üniversite Temsilleri*

K. Oya Parker¹

Representations of Social Science and University among Social Scientists

Öz

Bu çalışmada akademisyenlerin 'ideal üniversite ve sosyal bilim' temsilleri ile içinde yaşadıkları üniversite ve sosyal bilim anlayışını nasıl algıladıkları incelenmektedir. Araştırmaya farklı üniversitelerden 292 akademisyen katılmıştır (130 K, 162 E). Soru formu üniversite ve sosyal bilim ile ilgili çeşitli sıfat ve işlevler içermektedir. Akademisyenlerin bunlar arasında seçimler yaparak, ideal üniversite ve sosyal bilim temsillerini ve pratikte içinde yaşadıkları üniversite ve sosyal bilim anlayışını nasıl algıladıklarını ortaya koymaları hedeflenmiştir. Sonuçlar, üniversite ideali ile ilgili iki temsil örneği ortaya koymaktadır: Kültür üniversitesi sıfat ve işlevleri doğrultusundaki sosyal temsil ile liberal ve piyasa eğilimli sosyal temsil. Bunlardan birincisi, yüksek frekanslarla hegemonik bir temsile işaret etmektedir. Bu sonuçla paralel, iki sosyal bilim temsili gözlenmektedir: "Kültür bilimi olarak sosyal bilim" ile "işlevselci ve pozitivist sosyal bilim" temsilleri. Sosyal bilimlerin birinci temsilini niteleyen sıfat ve işlevler görece olarak daha yüksek frekansa sahiptir. Akademisyenlerin çalıştıkları üniversite ve içinde buldukları çevrenin hâkim sosyal bilim anlayışları ile ilgili algılamalarına ilişkin bulgular, çeşitli görüşleri niteleyen sıfat ve işlevlerin melez bir şekilde gruplandırıldığına, pratik gerçekliğin herhangi bir modele göre yapılandırılmadığına işaret etmektedir.

Anahtar kelimeler: Sosyal temsiller, üniversite, sosyal bilim, akademisyen

Abstract

In this study, the academics' representations of 'ideal university and social sciences', and their perceptions of the university and social sciences acumen they exist in, is examined. 292 academics from different universities have contributed to the present study (130 W, 162 M). The questionnaire contains various adjectives and functions related to the university and to social sciences. It has been targeted that Academics make their respective choices among the adjectives and functions and thereby construct their representations of ideal university and social sciences and explicate how they perceive the university and social sciences they experience in practice. The results of the study reveal the presence of two patterns of representation concerning the university ideal: A representation pattern aligned with the adjectives and functions referring to the culture university, and another representation pattern aligned with the adjectives and functions referring to a liberal, market-oriented university. The former one, points to a hegemonic representation in high frequencies. Parallel with this result, two distinct social science representations have been observed: "social science as a culture science" and "a functionalist and positivist social science". The adjectives and functions featuring the first representation of social sciences have been found to be relatively higher in frequency. The findings related to the perceptions of the academics' concerning dominant conceptions of social sciences of the universities they were employed and the environments they practiced, showed that the adjectives and functions predicating various views were grouped in hybrid manners; indicating that in actual reality, there was no construction corresponding to one distinct model.

Key Word: Social representations, university, social science, academician

* Bu araştırma 2003-İLTSS-002 numaralı Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) olarak Ege Üniversitesi tarafından desteklenmiştir.

¹ Ege Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Radyo-TV ve Sinema Bölümü, Bornova-İzmir, Türkiye.
E-Posta / E-Mail: oya.paker@ege.edu.tr

Giriş

Sosyal bilim ve üniversite, insan zihninden ve kültürden bağımsız kendine özgü nesnel olgular değildir. Günümüzde küreselleşmeyle birlikte yüksek öğrenim, içerik ve yapısal özellikleri açısından üniversite kavramına yüklenen yerleşik kültürel anlamları az çok dışlayan bir dönüşüm içindedir. Üniversitenin dönüşümü ve geç kapitalist döneme özgü eğilimler bağlamında sosyal bilimlerin işlevsel olması yönünde beklenti ve baskılar artmaktadır. Bu da sosyal bilimler içinde modernizmin eleştirisine dayanan metodoloji tartışmalarına eklenen bir diğer kriz eksenini oluşturur. Söz konusu dönüşümler üniversite ve sosyal bilimler hakkındaki yerleşik temsilleri sarsmaktadır.

Sosyal bilim ve üniversiteye ilişkin tanımlamaların ve modellerin değişimi, toplumun günlük düşünce içeriklerinde ve imajlarında, yani sosyal temsillerinde bir kırılmayı beraberinde getirmektedir. Sosyal temsiller günlük hayata sinmiş bir sınıflama, değerlendirme ve sembol sistemi¹ (Moscovici, 1984); “sosyal hafızada yer edinmiş,

¹ Sosyal temsillerin tariflerinden biri şöyledir: “...Sosyal temsiller dinî inançlarımıza, politik fikirlerimize ve yarattığımız zihinsel bağlantılara tutarlılık kazandıran fikirler stokunun ve günlük düşünenin içerikleri ile ilgilidir. Sosyal temsiller kişileri ve nesnelere sınıflamamızı, davranışları açıklama ve kıyaslamamızı ve bunları sosyal ortamımızın parçaları olarak nesneleştirmemizi mümkün kılarlar.” (Moscovici 1988:214)

sosyal olarak paylaşılan inançların (bilgi, tutumlar, ideolojiler vb) organize kümeleri”dir (van Dijk, 1998:46). Sosyal temsiller, kolektif hafızada ve dilde bulunan bilinç özleri, temel ön kavramlar, imajlar, öncül kategoriler olan çeşitli *tematoları* içerir. Bunlar hem bilişsel öğelerdir; çünkü algılarımıza, eylem şemalarımıza demirlidir; hem de kültürel, çünkü uzun süreli kültürel hafızada bulunurlar ve nesneleşmiş söz birliği evreninin parçasıdır (Moscovici ve Vignaux, 2001:181).

Yaşantı içinde çeşitli deneyimler yoluyla kolektif-kültürel hafızadaki bu öğeler, bireyin biyografik hafızasının parçası olurlar. Bir anlamda nesnel ve kurumsal tarih, çeşitli temsiller düzeyinde insanların zihinlerinin bir parçası haline gelir ve günlük pratiklerde aktif olarak yeniden üretilir. Örneğin üniversitenin ve bilimin, ‘toplumun üstünde, doğru ve erdemli’ olduğu teması bu kültürel hafızadan gelir. İnsanlar sosyal gerçekliği bilinçli bir şekilde öğrenerek kazanmaz, bu dünyanın içine doğarlar (Moscovici, 1984; 1988). Bu anlamda çeşitli olaylarla kolektif hafızada yer etmiş olan ‘üniversite’ ve ‘sosyal bilim’ hakkındaki gerçeklik bireysel deneyimi aşacak şekilde tarihsel ve ideolojiktir. Van Dijk ideolojiyi, bilişsel düzeyde “sosyal olarak paylaşılan genel inançlar”; “inançların tutarlı bir organizasyonu, temel bir sosyal temsiller çatısı” olarak tanımlar (van Dijk; 1998: 32, 133). Bu bilişsel çatı, her bir grubun, çatışma veya uyum

halinde olduğu diğer gruplarla ilgili görüşlerini belirlemede; ciddi sosyal problemler karşısında, grup üyelerinin başvuracağı, belli cevapları ve tarifleri içeren bir referans noktası olmaktadır (van Dijk, 1997:27).

Günümüzde üniversiteden ve sosyal bilimlerden beklentilerin küresel ölçekte yeniden tanımlanması ve bir dizi standardizasyon akademisyenlerin mesleki pratiklerini değiştirmekte, sosyal bilim ve üniversite hakkında paylaşılan yerleşik anlamlarda bir kırılma yaratmaktadır. Moscovici (1984; 1988) sosyal temsillerin günlük bilginin akışında bir kırılma (örneğin yabancı, yeni bir bilginin eklenmesi), yani bir tür kriz yaşandığında, bu kriz ile baş etmek üzere oluştuğuna ve günlük bilginin bu yeni temsiller aracılığıyla dönüşüp, bir anlamda yeni ve yabancı olan karşısında tekrar dengelendiğine işaret eder. Küreselleşme ve uluslar arası standardizasyon ekseninde üniversite ve sosyal bilimlerde yaşanan tartışmalar ve değişen yüksek öğrenim ve akademi pratikleri, Türkiye’de akademisyenler ve üniversite öğrencilerinin sosyal düşüncesinde dönüşüm ajanları olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de çeşitli üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının ideal üniversite ve sosyal bilim temsilleri ile içinde yaşadıkları üniversite ve sosyal bilim pratiklerini nasıl algıladıklarını betimlemek, bu veriler ışığında üniversite ve sosyal bilimlerde küresel ölçekte göz-

lenen dönüşümü tartışmaya açmaktır.

1. Uygulamadan Temsillere Değişen Üniversite ve Sosyal Bilim

1.1 Üniversitenin Kurumsal ve Sosyal Dönüşümü

Üniversitenin farklı taleplere ve heterojen iş alanlarına yönelik çok amaçlı bir kuruma geçişi yönünde dönüşümün ipuçları 19. yüzyılın ikinci yarısına uzansa da bu dönüşüm yönünde baskılar ancak 20. yüzyılın ikinci yarısında belirgin olarak hissedilmiştir (Charle ve Verger, 2005). Türkiye’de ise sosyal düşüncede üniversitenin, yakın zamana kadar kültür üniversitesi temsili çerçevesinde yer alındığını görüyoruz. Günümüzde üniversite ağırlıklı olarak meslek eğitim kurumu olarak tasavvurlara yerleşmeye başlasa da bu temsil hala gücünü korumaya devam ediyor. Moscovici’ye (1984:13-14) göre sosyal temsiller hakkında ne kadar az düşünür, onların ne kadar az farkında olursak, etkileri o kadar fazla olacaktır. Ayrıca sosyal temsillerin kökeni, gelişimindeki tarihsel olgular ne denli unutulmuşsa, o denli fosilleşir; değişmez, nesnel bir gerçeklik haline gelir. Bu anlamda Cumhuriyet’in yüksek kurumlarından biri olan üniversitenin, gerek kendi medrese geleneğine gerekse Batı’daki modele uygun olarak kültür üniversitesi temsili çerçevesinde inşa edilmesi sonucu ona atfedilen özellik ve değerler bütünü üniversiteye içkin kabul edilmiştir.

Oktik (2001:202) günümüz üniversitesinin 1988 yılında Avrupa Üniversiteler Komisyonu'nun üniversiteyi toplumun ideal, örnek bir modeli olarak gördüğü çalışmasında yer alan ilkelerin çokuzasına itilmekte olduğuna işaret eder.

Üniversitenin kurumsal olarak değişmesinde ve kendisine atfedilen ideallerden uzaklaşmasında etkili olan faktörlerden biri üniversite eğitiminin kitle eğitimi haline gelmesi, üniversitenin modern üretim sisteminin ihtiyaç duyduğu iş gücünü yetiştiren bir kuruma dönüşmesidir. Modern mesleklerin ve üretim süreçlerinin bilimselleşerek maksimum rasyonellik ve doğruluk içinde standardize edilmesi üniversitenin görev alanı dâhilindedir.

İkinci Dünya Savaşı'nı takibensana-yileşmeyle beraber üniversiteye talebin yüz yıl öncesiyle karşılaştırılamayacak ölçüde artmış olması, küreselleşmeye başlamış yeni üretim süreçlerinin uzman ihtiyacının doğal bir sonucudur².

2 1860'da yaklaşık rakamlarla öğrenci sayıları, örneğin İngiltere'de 3.000, Almanya'da 12.000, A.B.D.'de 22.000, Hollanda'da 1.300 iken 1950'de bu rakamlar İngiltere'de 106.000'e, Almanya'da 246.000'e, Hollanda'da 29.700'e ulaşmıştır. A.B.D.'de ise 1930 yılına ait veri-ye göre öğrenci sayısı 489.000 civarındadır. Avrupa ülkelerinde 1870'lerde 20-24 yaş arası okullaşma oranı % 0.2 (Portekiz) -1.4 (İskoçya) arası değişirken, bu oran 1985/1986 için %

11.3 (Portekiz) - % 36.9 (İsveç) arası değişecek şekilde yükselmiştir. A.B.D. için ise aynı oran 1870'de % 2.3 iken 1985/1986'da % 64.4 olmaktadır (Charle ve Verger, 2005:154-155). Türkiye'de ise 1981'de % 6'lar düzeyinde olan yükseköğretimde 18-21 yaş nüfusunun okul-

Fakat bu aynı zamanda üniversitenin kendi içinde fakülte ve bölüm düzeyinde farklılaşması; çok sayıda akademisyen istihdam eden bir işveren haline gelmesi; araştırma, yayın ve öğrenim etkinliklerinde standartların geliştirilmesi; kısacası üniversitenin uluslar arası ölçekte profesyonelleşmesi demektir. Bu sürecin sonuçlarından biri üniversitenin araştırma ve öğretim işlevlerinin değerinin artık uluslar arası ölçekte tanımlanmasıdır. Ayrıca bu süreçte küresel ölçekte güçlü ülkeler, yüksek öğrenimi şekillendirmenin yanı sıra hangi bilginin nasıl kullanılması gerektiği, kimin hangi tür bilgiyi nasıl üreteceği üzerine söz sahibi olmuşlardır (Oktik, 2001:196).

Bu dönüşüm ile üniversite bir işletme rasyonalitesine oturtulmuştur. Bu rasyonalitede, öğrenci, akademisyen, dekan, rektör gibi üniversiteyi oluşturan organik unsurlar ile değer üretimi, eğitim gibi süreçler ve sosyal ve pedagojik yaklaşımlar, artık sözbirliği evrenindeki köklü anlamlarından kopmuş, tıpkı ürün ve yan ürünlerin izlenebildiği bir iş akış şemasının mekanik, fakat hedef yönelimli ve performansı gözlenebilir parçalar haline gelmiştir. Bu düzende, akademisyenin veya entelektüelin otorite ve uzmanlığına bir meydan okuma söz konusudur (Oktik,

laşma oranı, 2005 yılında örgün öğretimde % 25, açıköğretimle birlikte % 39'a ulaşmıştır. Hâlihazırda bu oranla Türkiye, OECD ülkeleri arasında son sırada yer almaktadır (Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007: 91-92).

2001: 201-202).

Türkiye’de 1990’larla beraber hissedilmeye başlanan bu küresel dönüşüm 50 yıllık bir süre içinde oldukça dramatiktir. Bilimsel çalışmalara kurumsal bir nitelik kazandıran Özerk Üniversite Yasası, 1946 Haziran’ında çıkartılmış, bu yasa ile asistanların doktora yapmaları zorunlu hale gelmiştir. Bundan önce yurtdışı yayın yapmak akademik hayatta sözü edilen bir konu değildir (Baysal, 1999:4). Oysa günümüzde akademisyenin önemli performanslarının başında küresel bilim havuzuna katkıda bulunan yayınlar yapmak gelir. Bir Amerikan kuruluşu olan I.S.I.’nin sıralamalarına göre 1990’da 41. sırada olan Türkiye, 1997’de 4.410 yayın ile 27. sıraya yükselmiştir³. 2010 yılı YÖK yayın ista-

3 Fakat bu yükselme, bilim alanında Batılı ve hegemonik bilim çevresine eklenmek anlamına gelmemektedir. Birinci sırada yer alan A.B.D. 303 bin küsür makale ile ilk sıraya yerleşirken, 22. sırada bulunan Danimarka, Türkiye’nin iki katı olan 8.166 yayına sahiptir. Bu anlamda sıralamada yükselme, bilimsel gücü göstermemektedir (İnönü, 1999: 40-41). Bunun yanında Türkiye’nin yayın sayısını on üç yılda altı kattan fazla arttırdığı görülmektedir. 2004 yılında SCI kapsamında yaklaşık 1 mil-

yon, SSCI kapsamında yaklaşık 132.225 makale yayınlanmıştır. 2004 yılında Türkiye SCI’da 13.773 yayın ile 20. sırada, SSCI’da 527 yayın ile 27. sırada, AHCI 71 yayın ile 34. sırada (toplamda 14.371 yayın) yer almıştır (Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007:114). Sosyal bilimler açısından 5 yıl içindeki artış 2 kattan fazladır. Türkiye’nin SSCI’da ulaştığı yayın sayısı 2000 yılında 284 iken 2005’de 686 olmuştur. Fakat artışın tersine olarak 2000’de Türkiye’den eserlere yapılan atıf sayısı 1.243

tistiklerine göre ise Türkiye’deki üniversitelerin SCI’da 25.523, SSCI’da 2.335, AHCI’da 396 toplam 28.254 yayına ulaşmıştır (bkz. <http://www.yok.gov.tr/content/view/320/118/>).

Üniversiteye bu türden kümülatif toplamlar üzerinden bakış, yüksek öğrenim ve akademik hayat açısından görece yeni bir söylem düzeneğidir ve son derece detaylandırılmış parametreler ve ölçme araçları ile yeni bir yönetişime işaret eder. Örneğin makale sayısı uluslar arası ölçekte bir ülkenin yerini göstermede yeterli değildir; nüfusa göre milyon kişi başına düşen yayın, öğretim üyesi başına düşen yayın vb. değişik ölçeklerde hesaplamalar söz konusudur. Bu perspektiften hem akademisyen hem de üniversite birimleri, insani bir sestenden uzak, nesnel, formüllere dayalı, topyekûn ve kıyaslamalı hesaplamalarla sistematik olarak gözlemlenebilir ve planlanabilir olduğu ölçüde başarılı bir yüksek öğrenim yönetiminden söz edilebilir. Bu anlayışta entelektüel kapasite, bir varoluş biçiminin moral zemini değil, bir ‘girdi’, yenedünya düzeninin gerektirdiği bilgi ve bece-

iken (yayın başına atıf 4.4), 2005’de bu sayı 126 (yayın başına atıf 0.2) olmuştur. 5 yıllık toplam yayın ve atıf sayıları grafikleri yayın sayısı arttıkça, atıf sayısının neredeyse oranlı şekilde düştüğünü göstermektedir (Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007:237, 239, 114). 1997-2002 yılları arasında indeksler genelinde yayın başına atıf ortalaması dünyada % 6.04 iken Türkiye kökenli yayınlarda bu oran % 4.21’dir (Özdemir, 2006’dan aktaran T.Y.S., 2007:115).

ri performansını maksimum düzeyde ortaya koyan birey için tamamlayıcı, destekleyici, işlevsel olarak gerekli, bilişsel bir sektör olarak değerlidir⁴.

Bu dönüşüm, 20. yüzyılın son çeyreğinden itibaren gelişmiş ülkelerde bilgi ekonomisi (*knowledge economy*) adı verilen yeni bir küresel ekonomik yapıya bağlıdır. Bu yapıyla beraber bilgi toplumuna (*knowledge society*) geçiş süreci başlamıştır. “Bu yeni yapıda bireylerin ekonomik gücü, bilgi ve öğrenim düzeyleri ile, ülkelerin rekabet gücü ise insani ve sosyal sermayeleri ile ölçülür hale gelmiştir” (Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007:13)⁵. Bu süreçte üniversitelerden beklenti-

ler arttırmakta ve üniversitenin işlevleriyle ilgili içerikler değişmektedir. Bu beklentiler şöyle özetlenebilir: “(a) Daha fazla öğrenciye ve daha geniş bir yaş grubuna eğitim vermek; (b) hızla üretilen yeni bilgilerin ve oluşan yeni bilgi alanlarını kapsayacak şekilde programlarını genişletmek; (c) mezunların iş bulabilmesine dönük önlemler geliştirmenin yanı sıra, uygulamaya açık bilgi üretmek; (d) toplumla güçlü ilişkiler kurarak bölgesel ve ulusal kalkınmaya daha fazla katkıda bulunmak; (e) paydaşlarına hesap verebilen, açık ve saydam yönetim modelleri geliştirmek; (f) bütün bu beklentileri, giderek görece olarak azalan kamusal kaynaklar ile karşılayabilmek olarak şekillenmiştir denilebilir. Bir taraftan artan beklentiler diğer taraftan azalan kamu kaynakları arasında sıkışan üniversiteler ise daha fazla özerklik (*autonomy*) sağlayarak, gelir kaynaklarını artırıp çeşitlendirmek ve daha verimli yönetim modelleri geliştirmek için yeni arayışlara girmişlerdir” (T.Y.S., 2007: 13-14).

Üniversitenin finans kaynağı elde etme amacıyla piyasaya dönük bilgi üretimi üniversitenin dönüşümünde etkili olan diğer bir faktördür. Bir bakıma devletle üniversiteler arasındaki mali özerklik; üniversitelerin sanayi ile işbirliğinde aranır hale gelmiştir. Oysa bilgi toplumu değerlerini içselleştirmemiş bir akademisyen için pazarın istekleri doğrultusunda çalışma yapmak zorlayıcı olacaktır.

4 Bu söylem biçimine şu ifadeler örnek teşkil eder: “Yükseköğretim sisteminin verimliliğinin kaba bir ölçümünü elde edebilmek için, (*yükseköğretim toplam*) mezun sayıları ... açıköğretimdeki ve ... örgün öğretimdeki öğrenci sayılarıyla karşılaştırılmıştır. Karşılaştırma yapabilmek için, her türdeki toplam öğrenci sayıları normal öğretim sürelerine bölünmüş, elde edilen “yıbaşına düşen öğrenci sayılarıyla” mezun sayıları karşılaştırılmıştır. Bulunan kaba verimlilik ölçütü, örgün öğretimde ön lisansta 0,28, lisansta 0,75, yüksek lisansta 0,48, doktora 0,43 olarak bulunmuştur... Genelde verimlilik düşük olduğundan, okullaşma oranlarını yükselttiğimizde, bunun eğitilmiş insan gücü yani insan sermayesinin artışına yansımaları beklenen düzeyde olmamaktadır. Bir yükseköğretim kuruluşundaki öğretim elemanı sayısı iki farklı türde yorumlanabilir. Bu elemanlar bir yandan yükseköğretim sisteminin bir ürünüdür, öte yandan öğretim işlevini yerine getirecek elemanların kalitesini belirleyen temel bir girdidir.” (Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007: 93)

5 Bundan böyle Türkiye’nin Yükseköğretim Stratejisi, 2007, T.Y.S., 2007 olarak anılacaktır.

Oktik'in şu ifadeleri üniversite idealinin ne denli ideolojik söylemler çerçevesinde tartışıldığına işaret eder: "... emek pazarının istediği ölçütlerde insan yetiştiren üniversite, birçok akademisyenin kabul edemeyeceği bir olgudur" (Oktik, 2001:201).

Günümüzde üniversitelere ayrılan devlet desteği azalırken, kamu ya da özel olsun, kaynak sağlayıcılar tarafından değerlendirilmek üzere nicel performans ölçütlerine göre yapılan denetimler artmaktadır. Üniversitenin rasyonelleşmesi ve post-kapitalizmle paralel dönüşümü Batı'da daha ileri bir safhadadır ve sürüp giden tartışmalar bir yana akademisyenler açısından kaygı verici gelişmeler yaşanmaktadır (Barnett, 2008; Evans, 2007; Bok, 2007). Sözelimi, Birmingham Üniversitesi'nde kökeni "Çağdaş Kültürel Çalışmalar Merkezi" olan Kültürel Çalışmalar Bölümü, üniversite yönetiminin aldığı karar ile 2002'de kapatılmıştır. Kapatılma gerekçesi, "üniversitelere ve bölümlere tahsis edilecek devlet fonlarına karar verilmesinde belirleyici olan perfor-

mans değerlendirmesinde düşük not almış olmasıydı" (Erdoğan, 2003:43).

Buraya kadar sadece birkaç etken üzerinden açıklamaya çalıştığımız söz konusu dönüşüm aslında, ulus devlete dayalı dünya düzeninden ulus-ötesi yenedünya düzenine geçişin bir sonucudur ve ulus devletin "kültür üniversitesi" modelinden "bilgi toplumu" modeline, diğer bir ifadeyle 'üniversite' den

'multiversite' fikrine doğru bir kaymayı ifade etmektedir (Kerr, 1963; Tekeli, 2004). Bu bilgi toplumu üniversitesi, yerel kültür bilgisinin uluslar arası ölçekte performansa eklenmesinde de rol oynayacaktır. Tekeli (2004) bilgi ekonomisinin mantığında üretimde iki tür bilgi kullanıldığına işaret eder. Akışkan, kodlanmış bilgi ve yerel olana gömülü, o yerin üretim tarihi ve kültürüyle ilişkili olan bilgi. Her yeni buluş, kodlanmış bir bilgi yaratırken, bir de ifadesi sözsüz, örtük tarzda (*tacit*) bir bilgi üretir. Bilgi toplumunda üniversiteden beklenen "...çok kimlikli (kozmpolit), dışa ve çeşitliliğe açık yurttaşlar yetiştirme" becerisi geliştirmeleridir (Tekeli, 2004:48).

Bu makro dönüşümle birlikte üniversitenin sosyal temsillerinde bir kriz yaşanmaktadır. Bir yandan üniversitenin kökleri 'kültür üniversitesi'ne dayanan hegemonik temsil sözbirliği evreninde gücünü yitirmekte, diğer yandan yenedünya düzeninin üniversitesi, polemik bir temsil olarak sosyal düşüncede kendine yer açmaktadır⁶.

6 Temsiller, hegemonik, özgürleştirici (*emancipated*) veya polemik nitelikli olabilirler ve bu üç halde sosyal dünyanın bir parçası olurlar (Moscovici, 1988:221). Hegemonik temsiller, bütün sembolik veya hissi (*affective*) pratiklerde örtük (zımnî) olarak etkilidir. Değişkenlik göstermezler ve zorlayıcıdır; Durkheim'in kolektif temsilleri gibi, homojenlik ve sabitlik gösterirler. Özgürleştirici temsiller, az çok yakın temas içinde olan alt gruplara ait fikir ve bilgi dolaşımının doğal sonucudur. Bu dolaşım içinde her alt grup kendi versiyonunu yaratmak-

Tablo 1: Üniversite Kurumunun Gelişimi (*Tablonun tamamı İlhan Tekeli'den (2004: 53) birebir alınmıştır.*)

Kilise Merkezli Üniversite	Ulus Devlet Üniversitesi (Von Humbolt Üniversitesi)	Bilgi Toplumu Üniversitesi (Multiversite)
Öğretim	Öğretim araştırma ve kültürel dönüşüm işlevleri birlikteliği	Ayrılmış biçimde, öğretim, araştırma, toplum hizmeti sağlama
Az sayıda düşük gelirli ve din adamları eğitimi	Elit eğitimi	Kitle eğitimi
Öğrenci ya da öğretim üyeleri loncası türünde otonom örgütlenmesi	Akademisyenler komünitesi, bilginin sosyalleşmiş üretimi	Üniversitenin içi ve dışı arasındaki farkın eridiği bir organizasyonlar kompleksi
Meslektaşlar arası (kollegial) yönetim modeli	Meslektaşlar arası yönetim modeli, rektör kısa süreli olarak seçiliyor. Eşitler arasında birinci	Lider niteliğinde belli bir programı uygulamak için uzun süreli olarak gelen rektör tarafından kısmen kollegial, kısmen toplam kalite anlayışında, girişimci bir yönetim.
Finansmanı büyük ölçüde öğrenci sağlıyor.	Devlet tarafından finanse ediliyor.	Öğrenci, devlet ve piyasa koşulları içinde finansman
Eğitim dili Latince	Ulusal Dilde Eğitim	İngilizcenin Lingua Franca haline gelmesi
Diplomasi tüm Hıristiyanlık dünyasında geçerli	Diplomasi ulus ve devlet içinde geçerli	Uluslar arası geçerliliği ve saygınlığı olan diploma, diplomanın önemini yitirmesi, ömür boyu öğretim kavramının gelişmesi
Öğretim üyeleri arasında uzmanlaşma alanları yok	Uzmanlaşmış kürsü ya da enstitü profesörlüğü	Araştırmacı profesörün yeni bir kategori olarak ortaya çıkışı
Üzerinde uzlaşma olan her yerde geçerli bir öğretim müfredatı var.	Her üniversite eğitim programını kendi içinde düzenliyor. Mesleğe yönelik olmayan bir müfredat	Üniversite eğitim programlarının tüketici eğilimlerine hassas hale gelmesi ve ucuzlatılması için modüler programlar
Papalığın denetim hakkı var.	Harcama denetiminden başka üniversite dışı denetim yok.	Üniversitelerin dıştan akreditasyonu, üniversite öğretim üyelerinin çok yönlü performans değerlendirilmesi

ta ve bunu diğerleri ile paylaşmaktadır. Bir semboller veya yorumlar setinin paylaşılması ve alış veriş sonucunda gelişir ve tamamlayıcı işlevleri vardır. Polemik temsiller ise sosyal çatışma, sosyal anlaşmazlık esnasında gelişir ve toplum bunları bir bütün olarak paylaşmaz. Polemik temsiller, toplumun üyeleri arasındaki birbiriyle çatışmalı (*antagonistic*) ilişkiler tarafından belirlenir; karşılıklı olarak dışlayıcı olma eğilimindedirler ve genellikle, temsili bir kişi üzerinden gelişen diyaloglarda görülür.

1.2. Sosyal Bilimlerde Metodoloji Tartışmaları ve Sosyal Bilimlerden Beklentiler

Sosyal bilim temsillerindeki değişim, üniversitenin dönüşümünden bağımsız değildir. Bugün sosyal bilimlerin alanında “kriz” başlığı altında yaklaşık otuz yıldır süren metodoloji tartışmalarının dar bir entelektüel çevreyi aştığı görülmektedir.

Lubek’e (1995) göre bir alanın eleştirisi bilimsel, meta-bilimsel ve ekstra-bilimsel olmak üzere üç farklı düzeyde yapılabilir. Bilimsel düzeyde eleştiri, birbiriyle rekabet halindeki paradigmatik, kuramsal, metodolojik veya araştırma etiği formülasyonları üzerinde yoğunlaşmaktadır. Meta-bilimsel düzeyde, entelektüel gerilimler üzerinde durulmaktadır. Söz konusu gerilimler, insan türünün farklı modelleri veya temel metaforları arasında; birbirine rakip bilim felsefesi veya disiplinler perspektifleri arasında; birbiriyle uyuşmayan meta-kuramsal, meta-metodolojik ve epistemolojik araştırma stratejileri arasında gözlenmektedir. Ekstra-bilimsel düzeyde ise ekonomik, politik bağlamın belirleyiciliği ve kuramsal yapı üzerinde durulmaktadır. Bu düzeyde değerler ve ideolojik pozisyonun bilim faaliyetine nasıl yansıtıldığı tartışılmaktadır. Bugün sosyal bilimlerin alanında, küresel ve ulusal ölçekte farklı karakterlere bürünmekle beraber bilimsel, meta-bilimsel ve ekstra-bilimsel düzlemi kuşatan bir kriz söz konusudur. Bilimsel düzey-

de, her bilim dalı içinde kendine özgü gerilimler ve tartışmalar söz konusu iken, sosyal bilimlerin meta-bilimsel düzeyinde Arslan’ın (1992) entelektüel ve bilimsel cemaatin ideolojisi olarak açıkladığı pozitivistizmin entelektüel gücünün görece olarak zayıfladığı, 1990’ların ortalarından itibaren çeşitli çalışmalarda niteliksel ve anlamacı yaklaşımın gelişmekte olduğu gözlenmektedir. Ekstra-bilimsel düzeyde ise yenedünya düzeniyle uyumlu *multiversite*’nin sosyal bilimlerin üzerindeki etkileri ele alınabilir.

Bilimsel düzey, olgulara nasıl bakılacağı yönündeki yaklaşımların düzeyi olan meta bilimsel düzeydeki gerilimlerden doğrudan etkilenmektedir. Bir örnek olarak bugün sosyal psikoloji disiplininin bir ucunda Nuttin ve Zajonc’un temsilcisi olduğu, doğa bilimlerinin hipotetik-dedüktif modelini benimseyen ve içsel-nedensel mekanizmaların (*internal causal mechanisms*) izinin ihtimamlı görgül araştırmalarla sürülebileceğini kabul eden eski paradigmaya yakın; diğer ucunda ise eski paradigmanın kabullerini reddeden ve sosyal inşacı harekete yakın çeşitli kuramlar ve yaklaşımlar araştırmalara yön vermektedir. Fakat bunlardan birincisine yakın olan sosyal biliş kuramının, 1990’ların sonlarında eleştirel görüşün etkisiyle 1980’lerde olduğundan daha yumuşamış ve hatta eleştirel bir ses kazanmış olduğu görülür⁷.

⁷ Pozitivist-empristist söylemdeki farklılaşma için

Sosyal bilimlerin meta-bilimsel düzeyindeki kriz, genel anlamda modernite ve aydınlanma eleştirisinden yükselmektedir. Soyut sosyal olguları anlamada hâkim olan sosyal bilim paradigmasının eleştirisi, bu paradigmaya dayalı gelişmiş olan sosyal bilim dilinin de geçerliliğinin sorgulanmasına yol açmıştır (örn. ‘geçerlik’, ‘güvenirlik’, ‘nesnellik’, ‘denek’, ‘örneklem’ vb).

“... eleştiriler, tarihten iktisada, antropolojiden psikoloji ve sosyolojiye kadar geniş bir alana yayılmış ve sosyal bilimlerin daha önce dile getirdikleri evrensel doğrulara duyulan şüphe, ortak bir kanaat halinde belirlemiştir. Böylece realist bir epistemoloji üzerine inşa edilen sosyal bilimlerin zemini kaygan bir hal almıştır. Kayganlaşan bu zemin, muhtelif sosyal bilimlerden tarafından yaygın bir şekilde eleştirilmeye başlanmış ve sosyal bilimlerin epistemolojik yapılarının, nasıl bir zeminden beslenerek şekilleneceği, kafaları meşgul eden önemli bir sorun haline gelmiştir.”

Hira, 2000:81

Özlem, sosyal bilim teriminin, geçen yüzyıla ait bir terim olduğuna ve köklerinin evrenselci söyleme dayandığına dikkat çeker. Sosyal bilimin ortaya çıkışındaki tarihsel motif,

“toplum denen nesnenin kavranması, anlaşılması, bir düzene kavuşturulması, bu düzen temelinde yönetilmesi ve yönlendirilmesi” ihtiyacı ve arzudur. “...Dolayısıyla tesis ettiği “sosyal bilim” de, pozitivist/evrenselci bir söylemin ürünüdür” (Özlem, 1998:58). Bir anlamda sosyal bilimler içinde entelektüel dalganın pozitivism eleştirisi, bir anlam sisteminin ürünü ve taşıyıcısı olan bir sosyal bilim paradigmasının topyekûn eleştirisine dönüşür. Sosyal bilimler modernliğe ait her eleştirinin doğrudan yöneleceği bir alan haline gelir.

Bu eleştiriler, modernizmin Kartezyen ve indirgemeci yaklaşımla ulaştığı genel geçer doğrular üzerinden homojenleştirmeye çalıştığı dünya yerine heterojenliği savunur (Hira, 2000:93). Bu perspektifte bilimsel kuram, evrensel modeller değil, olguları anlamada referans çerçeveleridir. Dilthey’in önerdiği gibi, kültür bilimlerinin yani sosyal bilimlerin konusu tinsel dünyadır ve kültürel gerçeklik, doğal yasalar içermez. “...Değerler, normlar, kurallar doğal belirleyiciler değil insanın oluşturmuş olduğu *simgeler* veya *anlamlar*”dır. Windelbant’ın adlandırmasıyla *idiografik* bilimler bir defalık ve yinelenmez olayları kapsamaktadır (Hira, 2000a:48).

Genel bir başlık olarak post-pozitivist denebilecek sosyal bilim anlayışının ortaya koyacağı bağlamsal bilgi ise *multiversite*’nin işlevsel sosyal bilim beklentisi ile uyumlu değil-

bkz. Fiske ve Taylor, 1984; Fiske ve Leyens, 1997; Pepitone, 1997. Sosyal psikoloji alanındaki epistemolojik yaklaşımlar üzerine kabaca bir gözden geçirme için bkz. Paker, 2004, 2005.

dir. Öte yandan söz konusu metodolojik düzlemdeki tartışma bir üst boyuta taşınmakta, daha genel bir çerçevede bilim söylemi bir iktidar pratiği olarak değerlendirilerek kimi zaman ulusdevlet kimi zaman küreselleşme ideolojisinin eleştirisine eklenmektedir. Bu anlamda sosyal bilimlerin içinde entelektüel gücü yüksek olaneleştirel duruş, basitçe sosyal bilim eleştirisi bağlamında görülmemelidir. Bu görüş, *multiversite* fikrinin ait olduğu yeni paradigmanın da karşısında yer almaktadır.

“...Güçlü devletler, özellikle imparatorluklar, Roma’sından Osmanlı’sına kadar, barındırdıkları çeşitli etnik grupları kendi din, inanç, örf ve adetlerinde serbest bırakmışlarsa da ... tek bir yönetim çatısı altında, tek bir siyasal bütünlük içinde tutmaya gayret etmişlerdir. Günümüzde bu gayreti Anglo-Amerikanizm “globalleşme” düsturualtında göstermektedir. Fakat bunun daha çok bir “pax Americana” olduğu açıktır. Günümüzün “bilimci” söylemi içerisinde slogan haline gelmiş olan “bilgi toplumu” teriminde, bilginin “pax Americana” içinde bir ekonomik ve siyasal güç olarak kullanımına tanık oluyoruz... Anglo-Amerikanizm, ... yeni bilim paradigması ile, tekil ve farklı olanın da içerildiği ve ilk bakışta tekilci gibi görünen, fakat esasında evrenselci olan bir söylem dayatıyor.”

Özlem, 1998:64

Özlem’e (1998:64-65) göre tekilin, farklı, hatta aykırı olanın içerildiği bir evrenselcilik, liberalist/kapitalist dünya düzeninin eleştirisini yapmaksızın mevcut kurulu düzen içinde tekilci, yerelci, irrasyonale açık olmanın önu açılmak suretiyle işlerlik kazanır ve küreselleşmeyi dayatır. Bu küreselleşmede ise çevre ülkeler çoğunlukla merkezde üretileni ithal edip tüketen pozisyonuna yerleşir. Bunun belki de en dramatik örneklerinden biri Batı dışı toplumların kendi psikoloji modellerini evrensel olduğu iddiası taşıyan Batı kuramlarını ithal etmek suretiyle kurması ve kendi dinamiklerini Batının perspektifinden anlama gayretidir. Bu, bir anlamda benliğin küreselleşmesi ve Batı dışı toplumlarda psişenin sömürgeleşmesine hizmet eder (Arkonaç, 2004; Shotter, 2004). Bu bağlamda inşacı yaklaşımlar, toplumu ve sosyal olguları kendi yerel dokusu içinde ele almanın yolunu açar (Keskin,1998; Paker, 2004).

Öncü’ye (1998) göre sosyal bilimlerde içinde bu tartışmalar Batı modernizminin sorgulanması, düşünce kalıplarının yeniden değerlendirilmesi sürecinde önemlidir ve artık bu eleştiriler hiç yapılmamışçasına geriye dönüş mümkün değildir. Bu tabloda sosyal bilimlerin işlevi ve ethos’u, üzerinde düşünülmesi gereken temel meseleler haline gelir. Sosyal bilimciler için “ne anlamda, nasıl ve her şeyden önce kimin adına sosyal bilim yaptığını yeniden düşünmek” zorunluluğu vardır

(Öncü, 1998:49).

Fakat bu tartışmada nihai sözlere ulaşmak ve bilgi ekonomisi düzeninin önerdiği modelin dışında bir duruş inşa etmek zordur. Bu çaba en başta Wallerstein'in "Bildığımız Dünyanın Sonu" adlı kitabında ortaya koyduğu gibi, kapitalizm dünyası ile bilgi dünyasındaki dönüşümlerin birlikte analizini gerektirir. Sosyal bilimlerin içinde olduğu durumun net bir analizini ortaya koymanın ve söz konusu bu dönüşümü anlamanın mümkün bir çözümü doğrudan hayata geçirmekle sonuçlanmasını beklemek fazlasıyla iyimser bir düşünce olacaktır. Nasıl ki içinde yaşadığımız dünyada bütünlüklü bir yaşam çerçevesi olarak 'kültür', yerini çatışmalı söylemler yüklü "ideolojik bir savaş alanı"na terk etmiştir (Wallerstein, 1990), sosyal bilim de çok karmaşık, içindeki ideolojik ve metodolojik duruşların inceltilmiş olduğu bir mücadele alanıdır.

Yirmi birinci yüzyılın ilk yarısında karşılaştığımız ahlaki ve siyasi sonuçlar sosyal bilimler tartışmasında belirleyicidir. Wallerstein'in öne sürdüğü sonuçlardan birincisi "kolektif olarak ve akıl yoluyla varılmış rasyonel amaçlar yönünde ilerlememiz mümkün" olduğu halde "dünya(nın) son birkaç yüzyılda ahlaki açıdan ilerlememiş" olduğudur. İkinci olarak Kartezyen-Newtoncu modern bilim anlayışı, lineer denge ve zaman var-sayımlarının doğal olguların karma-

şık doğasını açıklamadaki yetersizliği karşısında yalnızca sosyal bilimlerde değil, doğa bilimlerinde de sarsılmıştır. Üçüncü sonuç, "iyi toplum" arayışıyla insani mücadele devam etmektedir ve tam da içinde yaşadığımız dönemde olduğu gibi geçiş dönemlerinde daha anlamlı hale gelir. Böylesi dönemlerde denge durumuna geri dönme baskısı ile değişim aynı anda etkili iken özgür iradenin ortaya konmasına alan açılır. Değişim fikri "daha iyi bir tarihsel sistem aramak için rasyonel, iyi niyetle ve kararlı biçimde hareket etmenin ahlaki sorumluluğumuz olduğunu hatırlatır." Bu arayışta sistemin rasyonelliğin ölçütü aynı anda eşitlikçi ve demokratik olmasındadır. Dördüncü olarak belirsizlik, kaçınılması gereken bir nitelik değil, ahlaki canlılığın, yaratıcılığın, eylemin temelidir (Wallerstein, 2000:10-12). Bu tablodan sosyal bilim, insan düşüncesi ve eylemleriyle tüm zorluklarına rağmen yeniden yaratılmaya açık bir alan gibidir.

1. YÖNTEM VE UYGULAMA

1.1. Örneklem

Araştırma 292 akademisyen ile yürütülmüştür. Katılımcıların 130'u kadın, 162'si erkektir. 48'i profesör, 58'i doçent unvanına sahiptir; 107'si yardımcı doçent, 53'ü araştırma görevlisi ve 26'sı öğretim görevlisi veya okutman kadrosunda görev yapmaktadır. Örneklem, unvan, uzmanlık alanı ve çalışmakta oldukları üniversiteba-

kımından farklılaşan katılımcılardan oluşmaktadır.

Tablo 2: Cinsiyet Dağılımı

	Frekans	%	Kümülatif %
Erkek	162	55,5	55,5
Kadın	130	44,5	100,0
Toplam	292	100,0	100,0

Tablo 3: Uvvana Göre Dağılım

	Frekans	%	Kümülatif %
Araştırma Gör.	53	18,2	18,2
Yrd. Doçent	107	36,6	54,8
Doçent	58	19,9	74,7
Profesör	48	16,4	91,1
Öğr.Gör-Okutman	26	8,9	100,0
Toplam	292	100,0	

Katılımcılar, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinden 38 devlet üniversite-si ve 11 özel üniversite çalışandır. Katılımcıların akademik alanları, temel ve uygulamalı sosyal bilim-ler, hukuk ve ilahiyat disiplinlerini kapsamaktadır.

Tablo4: Uzmanlık Alanlarına Göre Dağılım

	Frekans	%	Kümülatif %
Sosyal Bilimler ¹	134	45,9	45,9
İktisadi Bilimler	67	23	68,9
İletişim Bilimleri ve Güz. San.	34	11,6	80,5
Eğitim Bilimleri	29	9,9	90,4
Siyasal Bilimler ve Kamu Yön.	17	5,8	96,2
İlahiyat	6	2,1	98,3
Hukuk	5	1,7	100
Toplam	292	100,0	

1.2. Materyal

Araştırma materyalinde, demografik soruları (cinsiyet, unvan, çalışılan üniversite ve uzmanlık alanı) takiben ideal üniversite; içinde yaşadıkları, deneyimledikleri üniversite; ideal sosyal bilim ve deneyimledikleri hakim sosyal bilim anlayışı hakkında toplam 4 madde yer almaktadır. Bu dört maddenin ilkinde katılımcılardan üniversiteyle ilgili soruyu takiben verilen 24 nitelik veya işlev içinden ideallerindeki üniversiteyi anlatan en az 5, en çok 8 niteliği/işlevi işaretlemeleri; ikincisinde ise aynı seçenekler arasından mensubu oldukları üniversite ortamını anlatan nitelikleri işaretlemeleri istenmiştir. Üçüncü maddede, sosyal bilimlerle ilgili 13 nitelik veya işlev içinden ideallerindeki sosyal bilim anlayışını ifade eden en az 3, en çok 6 nitelik işaretlemeleri; dördüncü maddede ise aynı seçenekler arasından içinde buldukları akademik çevredeki hâkim sosyal bilim anlayışını anlatan nitelikleri işaretlemeleri istenmiştir⁸.

8 Maddeler ve yönergeleri şöyledir: "1. Aşağı-

da üniversite kavramına ilişkin farklı görüşleri yansıtan 24 işlev/nitelik bulunmaktadır. Lütfen zihninizdeki ideal üniversiteyi anlatan ve sizin için diğerlerine nazaran daha öncelikli olan en az 5, en çok 8 nitelik seçerek işaretleyiniz."; "2. Şimdi de bir önceki sorudaki işlevler/nitelikleri tekrar ele alarak lütfen halen çalışmakta olduğunuz üniversitede bunlardan hangilerinin bulunduğunu işaretleyiniz. Seçenek sayısında bir sınırlama yoktur."; "3. Aşağıda sosyal bilim kavramına ilişkin farklı görüşleri yansıtan 13 işlev/nitelik bulunmaktadır. Lütfen zihninizdeki ideal sosyal bilim anlayışını anlatan ve sizin için diğerlerine nazaran daha öncelikli olan en

Katılımcıların ideal üniversite ve ideal sosyal bilim soruları altındaki farklı bakış açılarından olsa dahi her biri ideal bir duruma işaret eden ifadelerin tamamını ya da çoğunu işaretlemeleri durumunda bu sorularda kümelemelere ulaşılamayacağı ihtimali göz önünde tutulmuştur. Bu nedenle ilgili maddelerde seçim sayısı, katılımcıların kendileri açısından ideal üniversite ve ideal sosyal bilimleri öncelikli olarak niteleyen, ayırt edici ifadeleri işaretlemelerini sağlamak amacıyla en az ve en çok aralığı verilerek sınırlandırılmıştır. Deneyimlenen üniversite ve sosyal bilim maddelerinde seçenek sayısında sınırlama bulunmamaktadır.

Materyal, bir dizi ön çalışmaya dayanılarak hazırlanmıştır. Söz konusu maddelerdeki seçenekler, üniversite ve sosyal bilim konusunda akademisyenler ile yapılan yüz yüze görüşmelerde ortaya çıkan tema ve kategorilerden hareketle oluşturulmuştur. Üniversite kavramı ile ilgili nitelik ve işlevler, kabaca, kültür üniversitesini ve

multiversite'yi ifade eden seçenekler ile moral değerleri ifade eden seçenekler olarak üç grupta toplanabilir. Sosyal bilimlerle ilgili nitelik ve işlevler de pozitivist yaklaşımı, anlamacı yaklaşımı ve işlevsel sosyal bilim anlayışını ifade eden seçenekler olarak üç grupta görülebilir.

1.1. Uygulama

Anket uygulaması internet aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Anket katılımcılardan geri dönüşüm sağlanacak şekilde web ortamına aktarılmıştır. Web sitesinin işlerliğinin test edilmesini ve pilot uygulamaları takiben yaklaşık 3.000 akademisyene e-posta gönderilerek çalışmanın amacı ile anketin bulunduğu bağlantı adresi duyurulmuş ve kendileri araştırmaya katılmaya davet edilmiştir. Anketlerin dönüş oranı yaklaşık % 10 oranında olmuştur.

1.2. Analiz

Çalışma verisi kategoriktir. Bulgular, frekans analizi ve hiyerarşik kümeleme analizi (*hierarchical cluster analysis*) ile ortaya konmuştur. Kümeleme analizi, bir tepkinin (işaretlemenin/seçimin) diğer bazı tepkilerle birlikte, diğerlerinden ise ayrı olarak ortaya çıkmasını temel alır. Böylelikle katılımcıların kendi bakış açılarını ifade eden sıfat ve işlevler arasındaki gruplanmaları göstermek mümkün olacaktır. Bir işaretlemenin yapılmış olması da bir tercih olarak kabul edildiğinden, sıfat ve işlevler arasında

az 3, en çok 6 nitelik seçerek işaretleyiniz.”; “4. Şimdi de bir önceki sorudaki işlevler/niteliklere tekrar ele alarak, halen içinde bulunduğunuz akademik çevrede hâkim sosyal bilim anlayışının bunlardan hangilerini içerdiğini işaretleyiniz. Seçenek sayısında bir sınırlama yoktur.” Her bir maddenin sonunda “Kapalı uçlu seçeneklerin dışında bir seçenek/nitelik eklemek istediğinizde, “diğer” seçeneğinin yanındaki kutucuğu işaretleyerek, eklemek istediğiniz niteliği yazınız” ifadesi bulunmaktadır. Açık uçlu cevaplar az sayıda ve kapalı uçlularda verilen ifadelerin tekrarı niteliğinde olduğundan değerlendirilmeye alınmamıştır.

bazılarının bir arada işaretlenmiş olması kadar, işaretlenmemiş olması da benzer tepki şeklinde değerlendirilir.

Kümeleme analizi çeşitli yollarla yapılabilmekle birlikte hiyerarşik kümeleme analizi (HKA) bunlar arasında en yaygın kullanılanlardan biridir.

HKA birleştirici (*agglomerative*) ya da ayırıcı (*divisive*) teknikler kullanılarak uygulanabilir. Bu çalışmada tepki gruplamalarına ulaşmak üzere birleştirici HKA tekniğine başvurulmuştur. Birleştirici HKA'nın başlangıcında her bir tepki (ya da vaka) kendi başına ayrı bir küme gibi ele alınır. Analiz işlemi, benzer kümeler birleştirilerek devam eder ve her bir tepkinin diğerleriyle ilişkisinde hangi küme ya da kümelerde yer aldığı belirlendiğinde sona erer (Norusis, 2011:377-388; Burns ve Burns, 2008:555-556).

Analiz SPSS programı kullanılarak yapılmıştır.

2. BULGULAR

2.1. İdeal Üniversite ve Pratikte Algılanan Üniversite - Frekans Dağılımları

İdeal üniversite ile ilgili 292 katılımcının 24 madde içinden yapacağı seçimler için öngörülen tepki sayısı aralığı (min.-maks.) 1.460-2.336'dır⁹.

İdeal üniversite sorusuna verilen tepkilerin toplamı 2.130 olmuştur. Örneklem içinde bir maddenin seçilmiş olma frekansı ve o maddeye verilen toplam tepki içinde yüzdesi en yüksek ilk 6 maddenin 1'i nötr ("Doğruluk, güvenilirlik ve inanılabilirlik anlamında itibarı / saygınlığı vardır."), 4'ü ağırlıklı olarak kültür üniversitesi nitelik veya işlevine işaret etmiştir. Frekansı en düşük seçeneklerin, ağırlıklı olarak bilgi toplumu üniversitesinin bazı işlev ve nitelikleri olduğu görülmüştür (bkz. Tablo 5).

⁹ 'İdeal üniversite' maddesinde seçimler en az 5 ve en çok 8 olarak sınırlandırılmıştır. Örneklem genelinde minimum tepki sayısı, katılımcı sayısı ile 5; maksimum tepki sayısı, katılımcı sayısı ile 8 çarpılarak hesaplanmıştır.

Tablo 5: İdeal Üniversite Nitelikleri Frekans Sıralaması (N=292)

Üniversiteye ilişkin sıfat ve işlevler / İdeal Üniversite	F	Örn.%	Top.%
Bilimsel, mali ve idari özerkliğe sahiptir.	147	50,3	6,9
Doğruluk, güvenilirlik ve inanılabilirlik anlamında itibarı / saygınlığı vardır.	140	47,9	6,6
Demokrasi, adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel değerlerden hareket eder ve toplumu bu evrensel değerlere yaklaştırmayı amaçlar.	136	46,6	6,4
Entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimde öncülük yapar.	129	44,2	6,1
Entelektüel birikimi ve tarihi, fiziksel ortamına ve binalarına da yansıyan, öğrenci-hoca ve akademisyenler arası ilişkileri "oturmuş,, seçkin bir kurumdur.	126	43,2	5,9
Toplum ve dünya sorunları hakkında genel bir bakış açısı kazanmış, barış, refah ve insanlığa hizmet edecek kişiler yetiştirir.	126	43,2	5,9
Ulusal ve uluslararası yayınlar yaparak bilim dünyasına katkıda bulunur.	118	40,4	5,5
Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisinin motor gücüdür.	107	36,6	5
Nerede ve ne amaçla kullanılacağına bakmaksızın bilimsel bilgi üretmeye öncelik tanır.	95	32,5	4,5
Üretimi artırıcı, geliştirici ve yaşam kalitesini yükseltici, uygulamaya dönük somut sonuçlar, projeler ve öneriler ortaya koyan bir kurumdur.	92	31,5	4,3
Yolsuzluk, adam kayırma ve çıkarıcılıktan uzak, erdemli yöneticilere sahiptir.	90	30,8	4,2
İdeoloji ve siyasete uzak durur, bilimsel gerçeklerle ilgilenir.	86	29,5	4
Ekonomik piyasa değeri olmasa da, kültürel birikimli ve entelektüel eğilimli akademisyenlere değer verip, onlara sahip çıkar.	82	28,1	3,8
Performans kriterlerine göre kendini sürekli geliştiren, denetleyen ve değerlendirilen bir kurumdur.	79	27,1	3,7
Akademisyenlerin hak ediş ve kaliteye göre yükselmelerini sağlar.	76	26,0	3,6
Araştırma konuları, siyasal duruş ve sosyal olgulara bakış açıları bağlamında akademisyenin tercihlerine ve eğilimlerine saygı gösterir ve destek verir.	74	25,3	3,5
Profesyonel bir yönetim anlayışıyla hareket eder, misyonunu ve faaliyet alanını, toplum ve sanayi ile yakın işbirliğinde bulur.	70	24,0	3,3
Siyasetler üstü kalan, fakat genel siyasete yön veren bir kurumdur.	63	21,6	3
Araştırma konularını toplumsal sektörlerin saptanmış ihtiyaçlarına göre seçen ve buna uygun araştırma projelerini destekleyen bir kurumdur.	61	20,9	2,9
Uluslararası rekabet gücüne sahip bilgi ve teknoloji üreten bir kurumdur.	61	20,9	2,9
İnsanlara sağlık, eğitim ve psiko-sosyal sorunlarına ilişkin bilgi ve çözüm önerileri götüren bir kamu hizmeti kurumudur.	53	18,2	2,5
Bir meslekte ya da alanda uzman kişiler yetiştiren, iş çevreleri tarafından tercih edilen bir eğitim kurumudur.	44	15,1	2,1
Yöneticiliğin ayrıcalıklı bir statü olarak görülmemeyip bir "görev yükü,, gibi algılandığı ve kıdemli hocalar tarafından aşağı yukarı sırayla yapıldığı bir kurumdur.	41	14,0	1,9
Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak ve piyasaya yön verecek öncü, yaratıcı, referans niteliğindeki fikirleri ve sağlam bilgileri üreten bir kurumdur.	34	11,6	1,6
Toplam Tepki			2.130

Pratikte yaşanan üniversite sorusuna verilen tepkilerin toplamı 1.697'dir. Yüksekten düşüğe frekanslara göre sıralandığında ilk 6 maddenin 2'si nötr ("Ulusal ve uluslar arası yayınlar yaparak bilim dünyasına..." ve "Doğruluk, güvenilirlik..."), 1'i kültür üniversitesi,

3'ü bilgi toplumu üniversitesi işlev ve niteliklerini ifade eden seçenekler olduğu gözlenmiştir. Frekansı en düşük seçeneklerin de ağırlıklı olarak bilgi toplumu üniversitesi nitelikleri olduğu dikkat çekmiştir (bkz. Tablo 6).

Tablo 6: Pratikte Yaşanan Üniversite Nitelikleri Frekans Sıralaması (N=292)

Üniversiteye ilişkin sıfat ve işlevler / Yaşanan Üniversite	F	Örn.%	Top.%
Ulusal ve uluslararası yayınlar yaparak bilim dünyasına katkıda bulunur.	169	57,9	10
Doğruluk, güvenilirlik ve inanılabilirlik anlamında itibarı / saygınlığı vardır.	111	38,0	6,5
Bir meslekte ya da alanda uzman kişiler yetiştiren, iş çevreleri tarafından tercih edilen bir eğitim kurumudur.	99	33,9	5,8
İnsanlara sağlık, eğitim ve psiko-sosyal sorunlarına ilişkin bilgi ve çözüm önerileri götüren bir kamu hizmeti kurumudur.	96	32,9	5,7
Performans kriterlerine göre kendini sürekli geliştiren, denetleyen ve değerlendirilen bir kurumdur.	85	29,1	5
Entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimde öncülük yapar.	82	28,1	4,8
Entelektüel birikimi ve tarihi, fiziksel ortamına ve binalarına da yansıyan, öğrenci-hoca ve akademisyenler arası ilişkileri "oturmuş,, seçkin bir kurumdur.	79	27,1	4,7
Üretimi artırıcı, geliştirici ve yaşam kalitesini yükseltici, uygulamaya dönük somut sonuçlar, projeler ve öneriler ortaya koyan bir kurumdur.	77	26,4	4,5
Ekonomik piyasa değeri olmasa da, kültürel birikimli ve entelektüel eğilimli akademisyenlere değer verip, onlara sahip çıkar.	73	25,0	4,3
Demokrasi, adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel değerlerden hareket eder ve toplumu bu evrensel değerlere yaklaştırmayı amaçlar.	73	25,0	4,3
Profesyonel bir yönetim anlayışıyla hareket eder, misyonunu ve faaliyet alanını, toplum ve sanayi ile yakın işbirliğinde bulur.	70	24,0	4,1
Araştırma konuları, siyasal duruş ve sosyal olgulara bakış açıları bağlamında akademisyenin tercihlerine ve eğilimlerine saygı gösterir ve destek verir.	70	24,0	4,1
İdeoloji ve siyasete uzak durur, bilimsel gerçeklerle ilgilenir.	67	22,9	3,9
Akademisyenlerin hak ediş ve kaliteye göre yükselmelerini sağlar.	67	22,9	3,9
Nerede ve ne amaçla kullanılacağına bakmaksızın bilimsel bilgi üretmeye öncelik tanır.	65	22,3	3,8
Yolsuzluk, adam kayırma ve çıkarıcılıktan uzak, erdemli yöneticilere sahiptir.	65	22,3	3,8
Araştırma konularını toplumsal sektörlerin saptanmış ihtiyaçlarına göre seçen ve buna uygun araştırma projelerini destekleyen bir kurumdur.	61	20,9	3,6
Toplum ve dünya sorunları hakkında genel bir bakış açısı kazanmış, barış, refah ve insanlığa hizmet edecek kişiler yetiştirir.	61	20,9	3,6
Bilimsel, mali ve idari özerkliğe sahiptir.	46	15,8	2,7
Uluslararası rekabet gücüne sahip bilgi ve teknoloji üreten bir kurumdur.	43	14,7	2,5

Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak ve piyasaya yön verecek öncü, yaratıcı, referans niteliğindeki fikirleri ve sağlam bilgileri üreten bir kurumdur.	41	14,0	2,4
Yöneticiliğin ayrıcalıklı bir statü olarak görülmeyip bir "görev yükü", gibi algılandığı ve kıdemli hocalar tarafından aşağı yukarı sırayla yapıldığı bir kurumdur.	41	14,0	2,4
Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisinin motor gücüdür.	32	11,0	1,9
Siyasetler üstü kalan, fakat genel siyasete yön veren bir kurumdur.	24	8,2	1,4
Toplam Tepki			1.697

1.1. İdeal Sosyal Bilim ve Pratikte Yaşanan Sosyal Bilim - Frekans Dağılımları

İdeal sosyal bilim sorusunda 292 katılımcının 13 madde arasından yapacağı seçimler için öngörülen tepki sayısı aralığı (min.-maks.) 876-1.752'dir¹⁰. Tepki toplamı 1.450 olmuştur. Örneklemin kendi içinde maddenin seçilmiş olma frekansı ve o maddeye verilen toplam tepki içinde yüzdesi en yüksek ilk 4 maddede sosyal bilimlerin insanın gelişimine hizmet eden kültür bilimleri çerçevesinde tanımlandığı görülmüştür. En düşük frekans ise piyasa yönelimli sosyal bilim anlayışı ve pozitivist sosyal bilim paradigmasına dayalı seçeneklerde gözlenmiştir (bkz Tablo 7).

Tablo 7: İdeal Sosyal Bilim Nitelikleri Frekans Sıralaması (N=292)

Sosyal Bilimlere İlişkin Sıfat ve İşlevler / İdeal Sosyal Bilim	F
Eleştirel, özgür ve özerk düşüncenin önünü açarak insanı geliştirmeyi ve toplumu güçlendirmeyi amaçlar.	220
Hem toplumu anlama, hem de toplumun kendisini anlamasını sağlama yönünde sistematik ve entelektüel bir çaba ortaya koyar.	167
Sosyal bilimler de sosyal olgular gibi ideoloji ve değerden bağımsız değildir; bu anlamda nitelikli bir sosyal bilim, kendisi üzerinde de düşünür.	166
Dünyayı değiştirme, ulusal ve küresel sorunlara çözüm getirme, insanlığa hizmet etme yolunda bakış açıları ortaya koyar.	154
Sosyal olgular hakkında genel geçer doğrular aramaktan ziyade, bireyi, toplumu veya kültürü tikel/yerel özellikleri ve kendi gerçekliği içinde anlamaya önem verir.	122
Siyasetler üstü bir tutum içindedir fakat siyasete yön verecek bilgiler ortaya koyar.	118
Yaşanan sosyal olgulara ilişkin nesnel, somut, uygulanabilir pratik bilgiler ve öneriler ortaya koyar.	110
Sosyal olguları inceleyerek, olguların gelişimi konusunda uyarıcı, önleyici öngörülerde bulunur.	109

10 'İdeal sosyal bilim' maddesinde seçimler en az 3 ve en çok 6 olarak sınırlandırılarak genelinde minimum tepki sayısı, katılımcı sayısı ile 3; maksimum tepki sayısı, katılımcı sayısı ile çarpılarak hesaplanmıştır.

Sosyal olguların evrensel yasalarını arar ve genel teoriler geliştirir.	96	32,9	6,6
Bireylerin günlük yaşam, aile, iş, eğitim ve benzeri sorunlarının çözümüne, kişisel gelişimine ve mutluluğuna katkıda bulunur.	61	20,9	4,2
Nesnellliğini yalnızca araştırma yöntemleri konusundaki hassasiyetiyle değil, ideoloji ve siyasetten, değer yargularından uzak olmak suretiyle de garanti altına alır.	55	18,8	3,8
Toplumsal sektörlerin ihtiyaç duyduğu ve daha da gelişmesine katkı sağlayacak iş gücü yetiştirir.	54	18,5	3,7
Piyananın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak, mal ve hizmet üretimindeki kaliteyi yükselterek piyasaya yön verecek işlevsel bilgiler üretir.	18	6,2	1,2
Toplam Tepki		1.450	

Pratikte deneyimlenen sosyal bilim anlayışı toplam tepki sayısı 1.025'dir. Yüksekten düşüğe frekanslara göre sıralandığında ilk 4 maddenin piyasa ve toplum yönelimli sosyal bilim ile entelektüel-kültürel bir pratik olarak

sosyal bilim anlayışlarının bir karması olduğu görülmüştür. En düşük frekans alan 4 seçenekten 3'ü pozitivist sosyal bilim anlayışını; 1'i anlamacı yaklaşımı içermektedir (bkz. Tablo 8).

Tablo 8: Pratikte Yaşanan Sosyal Bilim Nitelikleri Frekans Sıralaması (N=292)

Sosyal Bilimlere İlişkin Sıfat ve İşlevler / Yaşanan Sosyal Bilim	F	Örn.%	Top.%
Toplumsal sektörlerin ihtiyaç duyduğu ve daha da gelişmesine katkı sağlayacak iş gücü yetiştirir.	122	41,8	11,9
Yaşanan sosyal olgulara ilişkin nesnel, somut, uygulanabilir pratik bilgiler ve öneriler ortaya koyar.	102	34,9	10
Hem toplumu anlama, hem de toplumun kendisini anlamasını sağlama yönünde sistematik ve entelektüel bir çaba ortaya koyar.	93	31,8	9,1
Eleştirel, özgür ve özerk düşüncenin önünü açarak insanı geliştirmeyi ve toplumu güçlendirmeyi amaçlar.	88	30,1	8,6
Sosyal olguları inceleyerek, olguların gelişimi konusunda uyarıcı, önleyici öngörülerde bulunur.	83	28,4	8,1
Sosyal olgular hakkında genel geçer doğrular aramaktan ziyade, bireyi, toplumu veya kültürü tikel/yerel özellikleri ve kendi gerçekliği içinde anlamaya önem verir.	81	27,7	7,9
Piyananın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak, mal ve hizmet üretimindeki kaliteyi yükselterek piyasaya yön verecek işlevsel bilgiler üretir.	81	27,7	7,9
Bireylerin günlük yaşam, aile, iş, eğitim ve benzeri sorunlarının çözümüne, kişisel gelişimine ve mutluluğuna katkıda bulunur.	77	26,4	7,5
Dünyayı değiştirme, ulusal ve küresel sorunlara çözüm getirme, insanlığa hizmet etme yolunda bakış açıları ortaya koyar.	72	24,7	7
Sosyal bilimlerde sosyal olgular gibi ideoloji ve değerden bağımsız değildir; bu anlamda nitelikli bir sosyal bilim, kendisi üzerinde de düşünür.	68	23,3	6,6
Sosyal olguların evrensel yasalarını arar ve genel teoriler geliştirir.	61	20,9	6

Siyasetler üstü bir tutum içindedir fakat siyasete yön verecek bilgiler ortaya koyar.	51	17,5	5
Nesnellliğini yalnızca araştırma yöntemleri konusundaki hassasiyetiyle değil, ideoloji ve siyasetten, değer yargılarından uzak olmak suretiyle de garanti altına alır.	46	15,8	4,5

Toplam Tepki ki 1.025

1.2. İdeal Üniversite ve Yaşanılan Üniversite Algısı Kümeleme Sonuçları

Seçilen maddelerin birbirleriyle yakınlıkları, bir arada bulunuşları temelinde (*proximity*) yapılan kümeleme analizinde ideal üniversite nitelikleri ve işlevleri hakkında katılımcıların tercihlerinin, birbirlerine bazı seçenekler üzerinden bağlanan iki ana kümede toplandığı görülmüştür. Dendrogram incelendiğinde bunlardan birinin, kendi içinde bir diğerine bağlanarak yığımlaşan, biri daha belirgin olmak üzere birkaç alt kümelerden oluşan, büyük bir küme olduğu gözlenmiştir. Bu küme nötr seçeneklerin yanı sıra ağırlıklı olarak *multiversite*'yi (bilgi toplumu üniversitesi) niteleyen seçenekleri kapsamıştır. Diğer küme ise "Toplum ve dünya sorunları hakkında genel bir bakış açısı kazanmış ... insanlığa hizmet edecek kişiler yetiştirir", "Demokrasi, adalet, eşitlik... gibi evrensel değerlerden hareket eder", "Bilimsel, mali ve idari özerkliğe sahiptir", "Entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimde öncülük yapar" maddelerini kapsayarak, kültür üniversitesi kümesine işaret etmiştir (bkz. Tablo 9-10).

Tablo 9: İdeal Üniversite-Birleşim Tablosu (*Agglomeration Schedule*)

Safha	Birleşmiş Küme.		Katsayılar (coefficients)
	Küme 1	Küme 2	
1	12	22	67,00
2	12	18	73,50
3	1	12	80,00
4	3	9	83,00
5	1	3	85,75
6	21	24	89,00
7	1	14	95,83
8	13	19	96,00
9	8	17	96,00
10	1	21	102,64
11	1	15	106,00
12	5	6	107,00
13	16	20	110,00
14	1	13	112,10
15	1	8	114,58
16	1	5	120,29
17	11	16	123,00
18	4	23	125,00
19	10	11	126,67
20	1	4	129,94
21	1	7	139,89
22	1	2	143,16
23	1	10	149,35

Tablo 10: İdeal Üniversite - Kümeler ve İçerikleri¹¹

Kümeler	Sıfat ve İşlevler	Küme Birleşimleri
Küme I	Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak ...	12
	Yöneticiliğin ayrıcalıklı bir statü olarak görülmeyip ...	22
	Bir meslekte ya da alanda uzman kişiler yetiştiren, ...	18
	İnsanlara sağlık, eğitim ve psiko-sosyal sorunlarına ilişkin...	1
	Profesyonel bir yönetim anlayışıyla hareket eder ...	3
	Araştırma konularını toplumsal sektörlerin saptanmış ...	9
	Siyasetler üstü kalan, fakat genel siyasete yön veren ...	14
	Uluslararası rekabet gücüne sahip bilgi ve teknoloji üreten...	21
	Üretimi arttırıcı, geliştirici ve yaşam kalitesini yükseltici...	24
	Performans kriterlerine göre kendini sürekli geliştiren, ...	15
	Ekonomik piyasa değeri olmasa da, kültürel birikimli ...	13
	Araştırma konuları, siyasal duruş ve sosyal olgulara bakış...	19
	Yolsuzluk, adam kayırma ve çıkarılıktan uzak...	8
Küme II	Akademisyenlerin hak ediş ve kaliteye göre yükselme...	17
	Toplum ve dünya sorunları hakkında genel bir bakış ...	16
	Demokrasi, adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel ...	20
	Bilimsel, mali ve idari özerkliğe sahiptir.	11
	Entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimde öncülük yapar.	10

Katılımcıların kendi üniversite deneyimini değerlendirdikleri soruya verilen tepkilerin de birbiriyle bağlantıda iki kümede toplandığı görülmüştür. İki kümedeki seçenekler içerik bakımından incelendiğinde her iki kümenin de hem kültür üniversitesi hem de bilgi toplumu üniversitesi seçeneklerinin birer melezi olduğu dikkat çekmiştir. Bu iki kümeden birinin öğretim ve yayın faaliyetlerine odaklanan, daha ağırlıklı olarak kuramsal sosyal bilimler; diğersinin ise daha ziyade uygulamalı sosyal bilimler alanından öğretim elemanlarının üniversite deneyimlerini yansıttığı düşünülebilir (bkz. Tablo 11 – 12).

Tablo 11: Yaşanan Üniversite-Birleşim Tablosu

Safha	Birleşmiş Küme.		Katsayılar (coefficients)
	Küme 1	Küme 2	
1	6	21	43,00
2	6	14	50,50
3	6	12	54,67

¹¹ Kesik çizgi, dendogramda gözlemlendiği üzere, küme içinde görece belirgin bir alt kümeye işaret etmektedir.

4	8	20	56,00
5	6	22	60,50
6	8	17	63,00
7	6	11	63,40
8	13	19	65,00
9	3	9	69,00
10	6	16	71,50
11	8	13	74,50
12	3	6	74,50
13	3	8	78,02
14	2	7	82,00
15	3	5	83,64
16	3	10	84,93
17	3	24	85,25
18	3	15	87,29
19	3	4	89,33
20	2	3	93,00
21	2	18	97,91
22	1	2	106,91
23	1	23	143,00

Tablo 12. Yaşanan Üniversite-Kümeler ve İçerikleri¹²

Kümeler	Sıfat ve İşlevler	Küme Birleşimleri
Küme I	Bilgi toplumu ve bilgi ekonomisinin motor gücüdür.	6
	Uluslararası rekabet gücüne sahip bilgi ve teknoloji ...	21
	Siyasetler üstü kalan, fakat genel siyasete yön veren ...	14
	Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak ...	12
	Yöneticiliğin ayrıcalıklı bir statü olarak görülmeyip ...	22
	Bilimsel, mali ve idari özerkliğe sahiptir.	11
	Toplum ve dünya sorunları hakkında genel bir bakış ...	16
	Profesyonel bir yönetim anlayışıyla hareket eder...	3
	Araştırma konularını toplumsal sektörlerin saptanmış ...	9
	Yolsuzluk, adam kayırma ve çıkarıcılıktan uzak ...	8
	Demokrasi, adalet, eşitlik, insan hakları gibi evrensel ...	20
	Akademisyenlerin hak ediş ve kaliteye göre yükselme ...	17
	Ekonomik piyasa değeri olmasa da, kültürel birikimli ...	13
	Araştırma konuları, siyasal duruş ve sosyal olgulara ...	19

¹² Kesik çizgiler, küme içinde görece belirgin bir alt kümeye işaret etmektedir.

Küme II	İdeoloji ve siyasete uzak durur, bilimsel gerçeklerle ...	5
	Entelektüel, sanatsal ve kültürel üretimde öncülük yapar.	10
	Üretimi arttırıcı,geliştirici ve yaşam kalitesini yükseltici...	24
	Performans kriterlerine göre kendini sürekli geliştiren ...	15
	Nerede ve ne amaçla kullanılacağına bakmaksızın ...	4
	Doğruluk, güvenilirlik ve inanılrlık anlamında itibarı ...	2
	Entelektüel birikimi,tarihi,fiziksel ortamına ve binalara...	7
	Bir meslekte ya da alanda uzman kişiler yetiştiren ...	18
	İnsanlara sağlık, eğitim ve psiko-sosyal sorunlarına ...	1
	Ulusal ve uluslararası yayınlar yaparak bilim dünyasına...	23

1.3. İdeal Sosyal Bilim ve Dene- yimlenen Sosyal Bilim Algısı Kü- meleme Sonuçları

Sosyal bilimlerin ideali sorusuna ve-
rilen tepkiler iki küme oluşturmuştur.
Bunlardan birincisi ağırlıklı olarak pi-
yasa yönelimli ve/veya sosyal bilimle-
rin toplumsal çıktılarını merkeze alan,
pozitivist yaklaşımı içeren seçenekler
kümesidir. İkinci kümede anlamacı
yaklaşımı ön plana çıkaran sosyal bi-
limleri, kültür bilimleri olarak tarif
eden ifadeler toplanmıştır.

Tablo 13: İdeal Sosyal Bilim -
Birleşim Tablosu

Safha	Birleşmiş Küme.		Katsayılar (coefficients)
	Küme 1	Küme	
1	6	12	56,00
2	6	9	81,00
3	6	11	88,00
4	2	6	116,00
5	2	8	122,60
6	2	3	128,17
7	7	10	129,00
8	1	5	132,00
9	4	13	134,00
10	4	7	141,00
11	1	2	145,00
12	1	4	165,69

Tablo 14. İdeal Sosyal Bilim – Kümeler ve İçerikleri

Kümelere	Sıfat ve İşlevler	Küme Birleşimleri
Küme I	Toplumsal sektörlerin ihtiyaç duyduğu ve daha da ...	6
	Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak, mal...	12
	Bireylerin günlük yaşam, aile, iş, eğitim ve benzeri sorun...	9
	Nesnelliğini yalnızca araştırma yöntemleri konusundaki...	11
	Sosyal olguların evrensel yasalarını arar, genel teoriler...	2
	Sosyal olguları inceleyerek, olguların gelişimi konusunda...	8
	Yaşanan sosyal olgulara ilişkin nesnel,somut,uygulanabilir..	3
	Dünyayı değiştirme, ulusal ve küresel sorunlara çözüm...	1
	Siyasetler üstü bir tutum içindedir fakat siyasete yön ...	5

Küme II	Hem toplumu anlama, hem de toplumun kendisini ...	7
	Eleştirel, özgür ve özerk düşüncenin önünü açarak ...	10
	Sosyal olgular hakkında genel geçer doğrular aramaktan ...	4
	Sosyal bilimler de sosyal olgular gibi ideoloji ve değerden...	13

Deneyimlenen sosyal bilim anlayışına verilen tepkilerin iki kümede toplandığı görülmüştür. Bu kümelerin tıpkı yaşanan üniversite algısı kümelerinde görüldüğü gibi, katılımcıların kuramsal ve uygulamalı sosyal bilim alanlarındaki farklılaşmaları yansıttığı düşünülebilir. Anlamacı sosyal bilimi niteleyen “Sosyal bilimler de sosyal olgular gibi ideoloji ve değerden ba-

ğımsız değildir; bu anlamda nitelikli bir sosyal bilim, kendisi üzerinde de düşünür” ile “Sosyal olgular hakkında genel geçer doğrular aramaktan ziyade, bireyi, toplumu veya kültürü tikel/ yerel özellikleri ve kendi gerçekliği içinde anlamaya önem verir” ifadelerinin, birinci kümeyle görece daha uzak seçenekler olarak eklendikleri gözlenmiştir.

Tablo 15: Yaşanan Sosyal Bilim-Birleşim Tablosu

Safha	Birleşmiş Küme.		Katsayılar (coefficients)
	Küme 1	Küme 2	
1	5	11	69,00
2	1	5	77,50
3	1	8	82,00
4	7	10	85,00
5	1	2	87,50
6	6	12	89,00
7	1	13	91,40
8	1	7	92,33
9	3	9	93,00
10	1	4	97,25
11	3	6	101,00
12	1	3	111,33

Tablo 16: Yaşanan Sosyal Bilim – Kümeler ve İçerikleri

Kümeler	Sıfat ve İşlevleri	Küme Birleşimleri
Küme I	Siyasetler üstü bir tutum içindedir fakat siyasete yön ...	5
	Nesnellğini yalnızca araştırma yöntemleri konusundaki...	11
	Dünyayı değiştirme, ulusal ve küresel sorunlara çözüm...	1
	Sosyal olguları inceleyerek, olguların gelişimi konusunda...	8
	Sosyal olguların evrensel yasalarını arar ve genel teoriler...	2
	Sosyal bilimler de sosyal olgular gibi ideoloji ve değer...	13
	Hem toplumu anlama, hem de toplumun kendisini ...	7
	Eleştirel, özgür ve özerk düşüncenin önünü açarak ...	10
	Sosyal olgular hakkında genel geçer doğrular aramaktan...	4

Küme II	Toplumsal sektörlerin ihtiyaç duyduğu ve daha da ...	6
	Piyasanın beklentilerini, ihtiyaçlarını karşılayacak, mal ...	12
	Yaşanan sosyal olgulara ilişkin nesnel,somut,uygulanabilir	3
	Bireylerin günlük yaşam, aile,iş,eğitim ve benzeri sorun...	9

2. Sonuç ve Değerlendirme

Bulgular, üniversite ideali ile ilgili iki temsil örüntüsü ortaya koymaktadır: ‘Kültür üniversitesi’ sıfat ve işlevleri doğrultusundaki sosyal temsil ile ‘*multiversite*’ sıfat ve işlevlere dayanan bir diğer sosyal temsil. Seçeneklerin frekanslarına göre bir ideal olarak kültür üniversitesi temsilinin, sosyal bilim akademisyenleri arasında hegemonik bir temsil olduğu sonucuna varmak mümkün görünmektedir.

Üniversite temsilleri ile paralel, iki sosyal bilim temsili gözlenmektedir: “Kültür bilimi olarak sosyal bilim” ile “işlevselci ve pozitivist sosyal bilim” temsilleri. Sosyal bilimlerin birinci temsilini niteleyen sıfat ve işlevler görece olarak daha yüksek frekansa sahiptir. Akademisyenlerin çalıştıkları üniversite ve içinde buldukları çevrenin hâkim sosyal bilim anlayışları ile ilgili algılamalarına ilişkin bulgular, çeşitli görüşleri niteleyen sıfat ve işlevlerin melez bir şekilde gruplandırılmasına, pratik gerçekliğin herhangi bir modele göre yapılanmadığına işaret etmektedir.

Soru formunda yer alan sıfat ve işlevlerin frekansları, akademisyenler arasında üniversite ve sosyal bilim ideali üzerine belli uzlaşımlara işaret etmektedir. İdeal üniversite bilimsel,

mali ve idari özerkliği olan; demokratik değerleri savunan; insanlığa hizmet edecek bilgi ve değerler kazandırarak toplum ve dünya sorunları hakkında fikir sahibi öğrenciler yetiştiren entelektüel ve kültürel bir yapı; adalet, doğruluk gibi erdemlere sahip bir güven kurumu olarak resmedilmiştir. İçinde yaşanan akademik ortam ise ulusal ve uluslararası yayınlar yapan, saygın, çeşitli kamu hizmetleri sunan, belli mesleklerde çalışacak kişiler yetiştiren, çalışanların performans kriterlerine tabi oldukları, entelektüel ve kültürel kaynakları olan bir kurum olarak ifade edilmiştir. Bu sonuç kültür üniversitesi ideali ile meslek kazandıran, akademisyenlerin yükselmeleri yayın faaliyetine bağlı, kitle eğitimi öncelikli bir kurum olarak deneyimlenen üniversite arasındaki farklılaşmaya gönderme yapmaktadır. Herhangi bir konu üzerinde ideal ile pratik arasında fark olması şaşırtıcı değildir; hatta bir ideale ulaşma çabasını diri tutma anlamında gereklidir. Fakat bu çalışmada ortaya konan üniversite ideali ve pratikte yaşanan deneyim arasındaki fark, kişilerin bu ideale ulaşma çabalarıyla daha iyiye yönelmelerini sağlamaktan uzaktır. Burada söz konusu olan, insanların zihnindeki ideal üniversite modeli karşısında küresel bağlamda dayatılan

bir başka idealin kurumsallaşması ve bu yeni modelin üniversite pratiklerini belirliyor olmasıdır. Dolayısıyla akademisyenlerin çoğunun paylaştıkları ideal üniversitenin sosyal temsili ile yeni üniversite modeli arasındaki fark, temsil ile pratik arasındaki bir paradoksa işaret etmektedir.

Sosyal bilimler açısından da metodoloji tartışmaları ve sosyal bilimlerin piyasa çıktıları açısından yeniden düzenlenmesi yönündeki kurumsal dönüşüm şeklinde kabaca iki çatışma eksenini ayırt edilebilir. Bu çalışmada sosyal bilimler idealinin, sosyal bilimlere anlamacı bir perspektife yerleştiren, kültür bilimleri olarak kavrayan bir yaklaşıma oturduğu gözlenmiştir. Deneyimlenen sosyal bilimler ise kültür bilimi yaklaşımı ve toplumsal çıktılar üzerinden ifade edilmiştir. Sonuçlara göre sosyal bilimler konusunda temel çatışmayı, piyasa yönelimli sosyal bilim kavrayışı ile sosyal bilimlere yüklenen etik misyon ekseninde anlamak mümkündür. Bir tarafta sosyal bilim, post kapitalist döneme uygun şekilde toplumun ve piyasa aktörlerinin ihtiyaçlarına göre işlevsel bilgi, beceri, danışmanlık ve öğretim hizmeti sunan bir sektör olarak tarif edilmektedir. Diğer tarafta ise demokrasi, barış, adalet gibi erdemleri merkeze alarak işlevini insanı ve toplumu güçlendirme hedefi üzerinden kuran; kendisi ve toplum üzerinde refleksif şekilde düşünen, toplumsal gerçekliğin farkındalık yaratan bir kurucu ögesi olma çabasını

sürdürmekten yana bir sosyal bilim anlayışı durmaktadır.

Üniversite ve sosyal bilim hakkında ideolojik anlamda farklılaşan temsilleri ortaya koyan bu sonuçlar bir bakıma üniversite ve sosyal bilim anlayışındaki dramatik bir kırılmanın yanı sıra iki kültürün aynı zamanda bir arada, yan yana oluşuna işaret etmektedir. Öte yandan üniversite pratikleri ve akademik yükselme kriterleri göz önüne alınırsa kültür üniversitesi fikri gerilerken, piyasa dinamiklerine bağlanmış, denetim ağırlıklı hiyerarşik yönetimi benimseyen ve demokrasi idealine git gide uzak düşen anlayışın, üniversite ve sosyal bilimler üzerindeki etkisi ve hâkimiyet derecesi artmaktadır. Bu durum, Türkiye'ye özgü olmayan, küresel ölçekli, ekonomik, siyasi, kültürel ve sosyal bir dönüşüm bağlamında analiz edilmektedir.

Barnett'e (2008:202) göre üniversite her zaman ideolojik bir kurum olmuştur ve "kalite, piyasalar, girişimcilik, rekabet, iş, beceri" gibi bir dizi terim bugün üniversitedeki hâkim ideolojinin göstergeleri olmaktadır. Bu ideolojik söylem, yeni akademisyen kimlikleri yaratmakta, üniversitenin uluslar arası ağlara bağlı yönetimler geliştirmesine yol açmakta ve araştırma gündeminde belirleyici olmaktadır. Post-kapitalist ideolojinin belirgin şekilde etkili olduğu A.B.D.'deki üniversiteler ve akademik araştırmalar, karmaşık ilişkiler ve yapılar içinde pazarla uyum sağlamak, ona dâhil olmak

suretiyle ticarileşmektedir ve bunu başarmak üzere karar alma süreçlerini bürokratik, tepeden inme ve merkezi hale getiren bir işletme anlayışı yaygın bir yüksek öğretim modeli haline almıştır (Bok, 2007).

Evans, Britanya'daki üniversitelerin, ifade ve araştırma özgürlüğü, akademik ilişkilerde adalet ve bağımsızlık, gerçek hayata etkin şekilde katkıda bulunabilme gibi birçok konuda 1950'lere kıyasla daha gerilemekte olduğuna, "akademisyenlerin politika ve karar alma mekanizmalarından yönetim tarafından, özellikle de yeni üniversitelerin yönetimi tarafından dışlandığı"na dikkat çeker (Evans, 2007: 235). Evans'a göre akademik dünyanın geleneksel değerleri ve misyonu tehdit altındadır ve ticari kaygıların yönlendirdiği, iktidar ilişkileri ekseninde işleyen üniversite ve akademik hayat, akademisyenler için bir mücadele alanıdır.

Günümüzde akademisyenlerin ve entelektüellerin eleştirilerine rağmen, üniversite ve akademik araştırma, yaşanan küresel-sosyal dönüşümün bir parçası olarak, uygun misyonlar çerçevesinde kurumsallaşmaya devam ediyor. Bu çalışmanın sonuçları bu dönüşüm sürecinde Türkiye'deki sosyal bilimcilerin üniversite ve sosyal bilim değerleri ile deneyimleri hakkında bazı tespitler sunmaktadır. Gelecek çalışmalarda akademisyenlerin bu süreci nasıl anlamlandırdıkları, açıkladıkları ve aklileştirdikleri; değişimin

akademik kimliklerini ve çalışma hayatlarını ne yönde ve nasıl etkilediği; değişim karşısında nasıl başa çıkma mekanizmaları geliştirdikleri gibi bir dizi sorunun ele alınması, söz konusu dönüşümün psiko-sosyal boyutlarını anlamak açısından önemli olacaktır.

Kaynaklar

- Arkonaç, S. A. (2004). Gerçekliğin yerel inşasında Kartezyen olmayan özne, öteki ve fail. S. Arkonaç (ed.), *Doğunun ve Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair*, 249-273, İstanbul: Alfa.
- Arslan, H. (1992). *Epistemik Cemaat, Bir Bilim Sosyolojisi Denemesi*. İstanbul: Paradigma.
- Barnett, R. (2008). *Her Türü Aklın Ötesinde Üniversitede İdeoloji ile Yaşamak*, çev. S. Eren. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Baysal, B. (1999). Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de Bilim. *Tüba Türkiye Bilimler Akademisi: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Tüba Konferansları*, Ankara: Tübitak Matbaası.
- Bok, D. (2007). *Piyasa Ortamında Üniversiteler*, çev. B. Yıldırım. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Burns, R & Burns, R. (2008). *Business Research Methods and Statistics using SPSS, Extension Chapters on Advanced Techniques, Chapter 23 - Cluster Analysis*, pp. 552-567, published in <http://www.uk.sagepub.com/burns/chapters.htm>. London: Sage.
- Charle, C. & Verger, J. (2005). *Üniversitelerin Tarihi*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Erdoğan, N. (2003). Kültürel Çalışmalar, (Kendiliğinden) İdeoloji(si) ve Akademya. *Toplum ve Bilim* 97, Yaz, 43-64.

- Evans, G. R. (2007). *Akademisyenler ve Gerçek Dünya*, çev. E. Kılıç. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fiske, S. T. & Taylor, S. E. (1984). *Social Cognition*. New York: Random House.
- Fiske, S. T. & Leyens J.-P. (1997). Let social psychology be faddish or, at least, heterogeneous. In C. McGarty and S. A. Haslam (eds), *The Message of Social Psychology*, p. 92-113. Oxford: Basil Blackwell.
- Kerr, C. (1963). *The Uses of The University*. New York: Harper & Row.
- Hira, İ. (2000). Sosyal Bilimler: Yasa Koyucu Tasarımdan Yorumcu Tasarıma. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 81-96.
- Hira, İ. (2000a). Max Weber'in Yöntem Anlayışı. *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*, 45-58.
- İnönü, E. (1999). Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilime Toplu bir Bakış ve Gelecek Hakkında Beklentiler. *Tüba Türkiye Bilimler Akademisi: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. Yılında Tüba Konferansları*. Ankara: Tübitak Matbaası.
- Keskin, F. (1998). İnsan Bilimlerinin Bir Telosu Var mı? *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*. İstanbul: Metis.
- Lubek, I. (1997). Reflexively recycling social psychology: a critical autobiographical account of an evolving critical social psychological analysis of social psychology. In T. Ibáñez and L. Íñiguez (eds), *Critical Social Psychology*, 195-229. London: Sage.
- Moscovici, S. (1984). The phenomenon of social representations. In R. Farr and S. Moscovici (eds.), *Social Representations*, p. 3-69. Cambridge/Paris: Cambridge University Press, Maison des Sciences de l'Homme.
- Moscovici, S. (1988). Notes towards a description of social representations. *European Journal of Social Psychology*, Vol 18, 211-250.
- Moscovici, S. and Vignaux, G. (2001). The concept of themata (translated by G. Duveen). In G. Duveen (ed.), *Social Representations: Explorations in Social Psychology*, p. 156-183. New York: New York. Un. Press.
- Norusis, M. (2011). *IBM SPSS Statistics 19 Statistical Procedures Companion*. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.
- Oktik, N. (2001). Globalleşme ve Yüksek Öğrenim. *Doğu Batı: Dünya Neyi Tartışıyor? -1 Küreselleşme*, sayı 18, 193-204.
- Öncü, A. (1998). Sosyal Bilimlerde Yeni Meşruiyet Zemini Arayışları. *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul: Metis.
- Özlem, D. (1998). Evrenselcilik Mitosu ve Sosyal Bilimler. *Sosyal Bilimleri Yeniden Düşünmek*, İstanbul: Metis.
- Paker, K. O. (2004). Batı dışı toplumlarda sosyal psikolojiyi yeniden düşünmek: İnşacı yaklaşımın imkanları üzerine bir deneme. S. A. Arkonaç (ed), *Doğunun ve Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair*, s. 203-248. İstanbul: Alfa.
- Paker, K. O. (2005) *Günlük Düşüncede Modernlik, Din ve Laiklik*. Ankara: Vadi.
- Pepitone, I. (1997). Nonmaterial beliefs: Theory and research in cultural social psychology. In C. McGarty and S. A. Haslam (eds), *The Message of Social Psychology*, p. 252-267. Basil Blackwell: Oxford.
- Shotter, J. (2004). Sosyal inşacılığın ötesinde: Kartezyen özne ve faili yeniden düşünmek ve yeniden cisimleştirmek. S. Arkonaç (ed.), *Doğunun ve Batının Yerelliği: Bireylik Bilgisine Dair*, 161-199. İstanbul: Alfa.
- Tekeli, İ. (2004). *Eğitim Üzerine Düşünmek*. 2. Baskı. Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları.
- Türkiye'nin Yükseköğretim Stratejisi (2007). <http://www.yok.gov.tr/duyuru/>

- yok_strateji_kitabi.pdf
- Wallerstein, I. (1990). Culture as the Ideological Battleground of the Modern World-System. In (ed) M. Featherstone, *Global Culture*, p. 31-55. London: Sage.
- Wallerstein, I. (2000). *Bildiğimiz Dünyanın Sonu, Yirmi Birinci Yüzyıl İçin Sosyal Bilim*. Çev. Tuncay Birkan. İstanbul: Metis.
- van Dijk, T. A. (1997). Discourse as interaction in society. In (ed.) T. A. van Dijk, *Discourse as Social Interaction*, p. 1-37. London: Sage.
- van Dijk, T. A. (1998). *Ideology. A Multidisciplinary Approach*. London: Sage.

